

Gençlerde İrdeleyici Düşünme Yeteneğini Etkileyen Etkenler

Fatma B. ALTUĞ *, İshak ÖZKAN *

ÖZET

Çalışmaya irdeleyici düşünmenin gelişmesi ile yaş, cinsiyet, okul başarısı, anne-baba tutumu arasındaki ilişkileri saptamak amaçlandı. 1995 yılında ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan, 12-22 yaş arasında, 1026 deneye Watson-Glaser Eleştirel Düşünme Gücü Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği ve Sosyodemografik bilgi formu uygulandı. Veriler çoklu regresyon ve lojistik regresyon yöntemleri ile analiz edildi. İrdeleyici düşünme yeteneğinin yaşla ($p<0.0001$) ve okul başarısıyla arttığı, kızlarda erkeklerden daha fazla geliştiği ($p<0.05$) ve annenin demokratik tutumunun olumlu ($p<0.001$) etkide bulunduğu saptandı.

Anahtar kelimeler: Gençlik, irdeliyici düşünme, anne-baba tutulumu

Düşünen Adam; 1995, 8 (4): 4-8

SUMMARY

The purpose of the study was to determine the relationship between attitude of parents and age, sex and school performance of adolescence as the development of critical thinking. Watson-Glaser Scale of Critical Thinking Appraisal, Scale of Parents Attitude and Sociodemographical Information form were applied to 1026 students (age ranged 12 to 22) of junior high school, high school and university. The data were analysed by multiple regression and logistic regression methods. It was found that critical thinking ability has increased with age ($p<0.0001$) and school performance, developed better in girls than in boys ($p<0.05$) and democratic attitude of mother ($p<0.001$) was found to be a stimulate factor.

Key words: Adolescence, critical thinking, parents attitude

GİRİŞ

İrdeleyici düşünme (veya irdeleyici akıl yürütme), biliş süreçlerinin kullanılması sonucu en sağlıklı kararlara ulaşmayı sağlayan bir düşünme biçimidir. Konu ile ilgili ipuçlarının, kanıtların dikkatle değerlendirilmesini gerektirir ⁽¹⁾. İrdeleyici düşünme genel bir beceridir. Yaşantılarla gelişir ⁽²⁾. Bir sorunun gereklerinin farkına varma ve çözüme götürecekar karar seçeneklerini değerlendirme olarak da

tanımlanır. Mantıklı becerilere sahip olma ve bunları uygulamayı kapsar ⁽³⁾. Bilim ve eğitim irdeleyici anlayışın gelişmesini hedefler. İrdeleyici anlayış irdeleyici düşünme yeteneği ve duygusal öğelerle işbirliği halindedir ⁽²⁾.

Gençlerin irdeleyici becerisi geliştikçe bilişsel yetenekleri de gelişmektedir. İrdeleyici düşünme, biliş süreçlerinin gelişmesinde önemli bir işleve sahiptir ⁽⁴⁾.

* Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı

Gençlik döneminin başında bilişsel bakımdan soyut düşünmeye hazır hale gelen birey bu gelişmeyi her zaman tamamlayamaz. Bilimsel düşünmenin ve mantıklı konuşmanın son derece önem verildiği toplumlarda irdeleyici düşünme oranı % 60 olarak bildirilmektedir (5). Doğumla başlayıp gençlik döneminde hız kazanan bilişsel gelişmeyi etkileyen bireysel ve çevresel değişkenleri saptamak ve ruhsal açıdan gelişmesini tamamlamış yetişkinler için bu etkenlerin üzerinde durmak gerekmektedir. Sağlık ve eğitim uzmanlarından beklenen, soyut düşünmenin gelişmesini sağlayan uyaranları geliştirmektir (6).

Gençlik döneminin yaş gruplarında irdeleyici düşünmeyi ölçmek, yaş, cinsiyet, okul başarısı ve anne-baba tutumu ile aralarındaki ilişkileri saptamak amacıyla bu çalışma planlandı.

YÖNTEM

Verilerin toplanma yöntemi

Araştırmaya 1994-1995 öğretim yılında, Konya il merkezinde değişik yerleşim yerlerindeki 2 ortaokul, 3 lise, sosyal ve uygulamalı iki fakültede öğrenim gören 12-22 yaş arasında toplam 1026 denek alındı. Araştırmada kullanılan sosyodemografik bilgi formu ve ölçeklerden oluşan anket gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı tarafından okullara gidilerek, sınıflara toplu şekilde zaman sınırlaması konulmadan uygulandı.

Araştırmada kullanılan ölçekler

İrdeleyici düşünme gücü ölçeği: İrdeleyici düşünme veya irdeleyici akıl yürütmenin kavramsal yapısına ilişkin merkezi süreçlerin temsilinde iki ölçek yaygın olarak kullanılmaktadır. İrdeleyici düşünmenin bazı önemli boyutlarını ölçen bu iki ölçek bir uzman psikolog tarafından yeniden değerlendirilmiş ve Watson-Glaser Akıl Yürütme Gücü Ölçeğinin diğer bir ölçeğe göre daha geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu bildirilmiştir (7).

Watson-Glaser akıl yürütme ölçeği; Goodwin Watson ve Edward Glaser tarafından geliştirilmiş, son düzenlemesi de yine aynı kişiler tarafından yapılmıştır (8). Koç ve Çıkrıkçı, bu ölçeği Türkçeye

uyarlayıp, 370 denekle geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapmışlardır (9,10).

Watson-Glaser irdeleyici akıl yürütme ölçeği 5 alt ölçeği kapsayan (çıkarsama, varsayımların kabulü, tündengelem, yorumlama, tartışmaların değerlendirilmesi) 100 sorudan oluşmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan bireyin irdeleyici düşünme yeteneğini yansıtmaktadır.

Anne-Baba tutum ölçeği: Kuzgun (1972) tarafından geliştirilip, Bilal (1984) tarafından yeniden düzenlenen ölçek likert tipinde olup 50 soru içermektedir. Denek her soruyu anne ve baba için ayrı ayrı puanlanmaktadır. Düşük puan otoriter, yüksek puan demokrat tutumu yansıtmakta, anneler için 185, babalar için 183 kesim puan olarak bildirilmektedir (11,12). Verilerin istatistiksel analizi çoklu regresyon ve lojistik regresyon analizleri ile yapıldı (13).

BULGULAR

Çalışmaya alınan 1026 denek 635'i (% 61.9) erkek, 391'i (% 38.1) kız olup, 240'ı (% 23.4) ortaokul, 412'si (% 40.2) lise, 374'ü (% 36.4) üniversite öğrencisidir. Grubun yaş ortalaması 17.25 ± 2.87 'dir. İrdeleyici düşünme puanı ile yaş, cinsiyet, ana-baba tutumu arasındaki ilişkiyi saptamak için bu değişkenler arasında yapılan çoklu regresyon sonuçları Tablo 1'de verilmektedir.

İrdeleyici düşünme puanı ile yaş ($p < 0.0001$), cinsiyet ($p < 0.05$), anne tutum puanı ($p < 0.001$) arasında anlamlı ilişki bulundu. Genç yaşının artması veya annenin otoriter tutumdan demokrat tutuma kayması irdeleyici düşünme puanını arttırmaktadır. Baba tutum puanı ile irdeleyici düşünme puanı arasında olumlu bir ilişki olmasına rağmen bu ilişki istatistiki anlamlılık ölçüsünde değildir ($p = 0.49$). Çoklu regresyon analizine göre yaş, anne tutum puanı ve baba tutum puanının sabit tutulduğu gençlerde cinsiyetin kız olması irdeleyici düşünme puanını erkeğe göre daha yüksek değerlere taşımaktadır ($p = 0.02$).

Çalışmaya alınan deneklerin İrdeleyici düşünme puanları, her yaş grubunun ortalama İrdeleyici düşünme puanları değerine göre düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba ayrıldıktan sonra bu grupların sosyodemografik değişkenlere göre dağılımı Tablo

Tablo 1. İrdeleyici düşünme puanı ile yaş, cinsiyet, anne-baba tutumları arasındaki ilişkiler

İlişkiler	n	Katsayı	İlişkiler		Doğrusal regresyon denklemi
			SS	P	
IDP-yaş	1026	0.58	0.01	0.000*	IDP=33.55+0.58 yaş + 1.14 cins + 0.05 ATP + 0.01 BTP
IDP-cinsiyet	1026	1.14	0.51	0.02**	
IDP-ATP	1026	0.06	0.01	0.001***	
IDP-BTP	1026	0.01	0.02	0.49****	

R²: 0.07

F: 20.87+

IDP: irdeleyici düşünme puanı, ATP: anne tutum puanı, BTP: baba tutum puanı, *: p<0.0001, **: p<0.05, ***: p<0.001, ****: p>0.05, +: kritik F değerinden (f=3.60) büyük olduğundan regresyon anlamlıdır (13).

Tablo 2. Gençlerin sosyal etkenlere göre irdeleyici düşünme puan grupları

Değişkenler	n	IDP grubu	
		1 (düşük)	2 (yüksek)
Cinsiyet			
Erkek	635	282	353
Kız	391	129	262
Okul başarısı			
Düşük	25	11	14
Orta	470	210	260
Yüksek	531	190	341
Annenin eğitimi			
Okur yazar	178	84	94
İlk	448	201	247
Orta	197	66	131
Yüksek	203	60	143
Annenin mesleği			
Ev hanımı	805	344	461
İşçi	5	4	1
Serbest meslek	13	5	8
Memur	152	41	111
Emekli	37	14	23
Diğer	14	3	11
Babanın eğitimi			
Okur yazar	42	23	19
İlk	279	139	140
Orta	212	96	116
Yüksek	793	153	340
Babanın mesleği			
İşçi	122	53	69
Memur	374	115	259
Serbest meslek	133	56	77
Esnaf-sanatkar	116	60	56
Tüccar-sanayici	51	21	30
Emekli	149	68	81
Diğer	81	38	43
Ailenin gelir düzeyi			
Düşük	43	22	21
Orta	863	335	528
Yüksek	120	54	66

Tablo 3. İrdeleyici düşünmeyi etkileyen değişkenlerin lojistik regresyon analizi sonucu

Bağımsız değişkenler	İrdeleyici düş. katsayısı
Sabit sayı	-0.54
Anne tutumu (1: otoriter, 2: demokrat)	0.36
Cinsiyet (1: erkek, 2: kız)	0.42
Okul başarısı (2: orta, 3: yüksek)	0.26

etkileşim modeli ile irdeleyici düşünmenin gelişmesindeki etkenler saptanmaya çalışıldı. Sonuçta irdeleyici düşünmeyi etkilediği saptanan üç faktör Tablo 3'de gösterilmiştir. Anne tutumunun demokrat olması (2x0.36) otoriter olmasına göre (1x0.36), cinsiyetin kız olması (2x0.42) erkek olmasına göre (1x0.42), okul başarısının yüksek olması (3x0.26) orta olmasına göre (2x0.26), yüksek irdeleyici düşünme gücü grubunda olmayı sağlamaktadır.

TARTIŞMA

Bilişsel açıdan gelişmeni hız kazandığı gençlik döneminde, bilişsel süreçlerde önemli bir işleve sahip olan irdeleyici düşünmenin geliştiği bildirilmektedir (4). Bu gelişmenin yaşa, okul başarısına paralel bir seyir gösterdiği, cinsiyet açısından ise irdeleyici düşünme gücünün kızların lehine anlamlı bir fark gösterdiği bildirilmektedir (14-18). Araştırmada bu değişkenler açısından literatürdeki çalışmalarla uyumlu sonuçlar saptandı (Tablo 1 ve Tablo 3).

2'de gösterilmektedir. Tablo 2'deki değişkenlerin kendileri arasında bir ilişki vardır. Değişkenlerin kendileri arasındaki bu ilişki, irdeleyici düşünme puanını birbirlerinden bağımsız olarak etkileme şansını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle istatistiki analizde lojistik regresyon modeli kullanılarak gruplar arası

Bilişsel gelişmeyi yaş, cinsiyet, okul başarısı dışında etkileyen değişkenler üzerinde de durulmaktadır. Bu amaçla kişilerin okudukları bölüm, kişilik özelliği puanı gibi değişkenler ile irdeleyici düşünme arasındaki ilişki araştırılmış ancak istatistiksel yönden anlamlı fark saptanmadığı bildirilmiştir (18).

Anne-baba tutumu ile bilişsel gelişme arasındaki araştırma sayısı sınırlı olmasına karşın anne baba desteği ile gencin kişilik gelişimi ve uyumu arasında olumlu ilişkiler bildirilmektedir (19,20). Barnes (1985), genç ve ailesi arasında demokrat tutumun derecesi ile bilişsel gelişimi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu bildirmektedir (21). Aile yapısının karar verme sürecini gelişmesine etkisi ile ilgili yapılan bir çalışmada, aile yapısının çözülmesi durumunda gençlerde karar vermenin gelişmesinin bastırıldığı bildirilmektedir (22).

Rogers (1990), çocukların anne ve babaları tarafından kabul edilme ve sevmeye ihtiyaç duyduklarını, bunun da şartsız olması gerektiğini vurgulamaktadır (23). Critelli (1987) ise, disiplin olmaksızın topluma uygun davranışları öğrenme ve özdenetim yeteneklerini geliştirmelerinin mümkün olmadığını bildirmektedir (24). Kuzgun (1972), Kağıtçıbaşı (1981), Bilal (1984), Türk toplumundaki geleneksel rol ayırımında kadının çocuğa yumuşak, hoşgörülü, duygusal bağlarla bağlı olduğunu, erkeğin ise daha otoriter davranış sergilediğini bildirmektedirler (11,12,25).

Kılıç ve ark (1994) Türk toplumundaki gençlerin algıladıkları sosyal destek çevrelerini araştırmışlar ve anne destek puanının, baba destek puanından anlamlı ölçüde fazla olduğunu bulmuşlardır (26). İrdeleyici düşünmenin anne ve baba tutumu ile ilişkisinde her iki ebeveynin tutumlarının demokratik olmaya doğru eğilim göstermesi irdeleyici düşünme puanının artmasına neden olmaktadır. Anne tutumunun demokratik olması durumunda irdeleyici düşünmenin istatistiksel açıdan anlamlı ölçüde etkilendiği bulundu ($p < 0.001$).

Ancak baba tutumunda da benzer ilişki olmasına rağmen, istatistiksel açıdan anlamlı ilişki saptanmadı (Tablo 1). Bu sonuç, daha önce Türkiye'de yapılmış çalışmalara göre de, gençlerin anneleri ile olan ilişkilerinin önemli ölçüde hoşgörü ve sevgi bağına bağlı olduğunu bu ilişkinin baba ile de bulunmasına rağmen toplumun babaya verdiği otorite figürü nedeni ile baba tutum puanının, anne tutum puanından düşük bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

İrdeleyici düşünme öğrenmeye olumlu etkide bulunmaktadır. Çalışma hayatında mesleki sorumlulukları

taşımayı belirleme ve uygulamaya taşımada önemli olduğu bildirilmektedir (14,27). Ayrıca sağlık ve eğitim uzmanlarından soyut kavram gelişmesini uyaran programlar hazırlamaları beklenir (6). Bu konuda başarılı olabilmek için öncelikle irdeleyici düşünme yeteneğini etkileyen değişkenlerin bilinip, bunların üzerinde durulması gerekir. Bu çalışma da literatürdeki bilgilerle ilave olarak irdeleyici düşünme ile anne-baba tutumu arasındaki ilişki ortaya çıkarıldı. İrdeleyici düşünmenin gelişmesini sağlayacak daha geniş kapsamlı uygulamalı çalışmaların yapılması gerekir.

Anne baba tutumunun demokratik olması irdeleyici düşünme üzerinde önemli bir etkidir. Anne ve babalar çocukların irdeleyici düşünmeye sahip bilimsel ve teknolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde gelişmelerini istiyorlarsa çocuklarına demokratik davranmaları önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Carter VG (Ed): Dictionary of Education NY Mc Graw Hill Book Company 608, 1973.
2. Bryne SM, Johnstone AH: "Critical Thinking and Science Education" Science Education 12(3):325-339, 1987.
3. Landis ER, Michael BW: "The Factorial Validity of These Measures of Critical Thinking within the context of Guilferd's structures of Intellect Model for a Sample of Nineth Grade Stedunts" Educational and Psychological Measurement, 41:1147-1166, 1981.
4. Matthew BD: "The Effect of a Thinking-Skills Program an the Cognitive Abilities of Middle School Students" The Clearing House. 62:202-204, 1989.
5. Cüceloğlu D: İnsan ve Davranışı 4. Basım. İstanbul. Remzi Kitabevi 353, 1993.
6. Michael JH, Elas JD: "Cognitive Development and the Dynamics of Decision-making among adolescents" Journal of School Health. 56(Aug):224-226, 1986.
7. Modjeski RB, Michael WB: "An Evaluation by a Panel of Psychologists of the Reliability and Validity of Two Tests of Critical Thinking" Educational and Psychological Measurement 43:1187-1197, 1983.
8. Watson G, Glaser ME: "Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal Manual Harcourt, Brace & World Inc NY, USA 1964.
9. Koç N, Çıkrıkçı N: "Watson Glaser Eleştirel Akıl Yürütme Gücü Ölçeği" Psikiyatri, Psikoloji ve Psikiyofarmakoloji Dergisi. 1 (2):51-52, 1993.
10. Çıkrıkçı N: "Watson Glaser Eleştirel Akıl Yürütme Gücü Ölçeğinin Lise Öğrencileri Üzerindeki Ön Deneme Uygulaması" A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Ankara 25:2, 1993.
11. Kuzgun Y: "Ana Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerekleştirme Düzeyine Etkisi" (Doktora Tezi). Ankara. Hacettepe Üniversitesi 1972.
12. Bilal G: "Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyine Etkisi" (Doktora Tezi). Ankara Hacettepe Üniversitesi 1984.
13. Dawson-Saunders B, Trapp RG: Basic and Clinical Biostatistic. Connecticut A Publishing Division of Prentice Hall USA 1990.
14. Kokinda MA: "The Measurement of Critical Thinking Skills in a Selected Baccalaureate Nursing Program" Dissertation Abstracts March 50 (March):2709-2710 1990.
15. Paul JG: "Testing a Model Science Process Skills Acquisition: An Interaction with parents Education, Preferred Language. Gender, Science Attitude Cognitive Development, Aca-

demic Ability and Biology Knowledge". Journal of Research in Science Teaching 31(7):749-783, 1994.

16. Fleming ML, Malone MR: "The Relationship of student characteristics and student performance as viewed by meta analysis research". Journal of Research in Science Teaching 20:481-495, 1983.

17. Mitchell A, Lawson AE: "Predicting genetic achievement in nonmajors college biology". Journal of Research in Science Teaching 24:23-27, 1988.

18. Simon A, Ward LO: "The Performance on Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal of University students classified According to sex type of course, pursued and personality score category" Educational and Psychological Measurement 34:957-960, 1974.

19. Kashani JH, Rosenberg MA, Beck NA, et al: "Characteristics of well adjusted adolescents". Can J Psychiatry 32:418-422, 1987.

20. Barrera M, Garrison C: Family and peer social support as specific correlates of adolescent depressive symptoms. J Abnorm Child Psychol 20:1-16, 1992.

21. Bornes H, Olson D: "Parent-adolescent communication and

circumplex model". Child Develop 56:438-447, 1985.

22. Brown J, Mann L: "Effects of family structure and parental involvement on adolescent participation in family decisions. Australian Journal of Sex, Marriage and Family 9:74-85, 1988.

23. Rogers CR: "A Theory of Therapy Personality and Interpersonal Relationships as Developed in the Client-Centered Framework" Psychology: A study of science. Ed: S Koch Mc Graw-Hill. New York.

24. Critelli JW: "Personal Growth and Effective Behavior" CBS College Publishing. 1987.

25. Kağıtçıbaşı Ç: "Çocuğun Değeri Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık" İstanbul Gözlem Matbaacılık. 1981.

26. Kılıç EÖ, Özbay H, Göka E: "Ergenlerin Sosyal Destek Çevreleri: İşçi ve Öğrenciler Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma" Türk Psikiyatri Dergisi 5(2):119-125, 1994.

27. Rubio G, Campbell V: "An Investigation of the Relationships Between Secondary Teachers" Instruction of Critical Thinking Skills and Their Students Perception of those skills Dissertation Abstracts 2(50):309, 1988.

Sayın Meslekdaşımız;

Bilindiği gibi 1-4 Ekim 1997'de yapılacak olan 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi'nin organizasyonu 1995 Kongresi genel kurulu tarafından hastanemize verilmiştir.

Bundan dolayı siz kongre üyelerine teşekkür ediyoruz.

Kongrenin Türk psikiyatrisine ışık tutabilmesi için kongrede tartışılması istediğiniz konuların ve katılmasını önereceğiniz konuşmacıların isimlerini en geç 31.5.1996 tarihine kadar aşağıdaki adrese bildirmenizi rica ederiz.

Bu vesile ile en iyi dileklerimizi sunarız.

33. Ulusal Kongre Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Duran Çakmak

Uz. Dr. Nihat Alpay

Doç. Dr. Hüsnü Erkmən

Yazışma adresi

Kongre sekreterliği, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Baştabibliği,

34747 Bakırköy - İstanbul

Faks: 572 95 95